

de Uitdienstbode

PERIODIEK VOOR DE LEDEN VAN DE KRING UVA-SENIOREN VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Overlijdensbericht	1
Redactioneel	1
Introductie van Agnes Schreiner	2
Introductie van Menno Polak	2
Bij de UvA door Menno Polak	2
Bij de UvA door Agnes Schreiner	3
Verslag lezing Geert ten Dam door Margot Taal	4
Een Prettig Gesprek door Henriëtte Ritter	5
Het Getal door Frans Willemsen	7
Erfgoed door Marian Schilder	8
Zo kan-ie wel weer door Kees Piena	9
Fotorubriek van John Kleinen	10
Docent in coronatijd door Margot Taal	11
Wat de pot schafte door Frans Willemsen	12
Mededeling Bestuur	14
UvA-nieuws	15

OVERLIJDENSBERICHT

Net voor het uitkomen van dit nummer van de *deUitdienstbode* kreeg de redactie het bericht dat Frans Willemsen, onze hoofdredacteur is overleden. Hoewel voor ons niet geheel onverwacht is het een grote klap en een geweldig verlies. Frans was de *deUitdienstbode* en de *de Uitdienstbode* was Frans. Dit nummer is dan ook volledig onder zijn hoofdredacteurschap tot stand gekomen en hij heeft zich tot het allerlaatste moment bemoeid met de inhoud en opmaak. Hij was de grote kracht achter ons blad en wij hebben diepe bewondering voor deze moedige man, die tot het laatst doorging ondanks de ernst van zijn ziekte. Maar vooral zullen we Frans als mens missen, een erudiet mens vol levenslustige verhalen, een gezellig mens, kritisch en optimistisch. Hij was voor ons een vriend.

In het volgende nummer van de *deUitdienstbode* zullen we meer aandacht aan het overlijden van Frans besteden.

De redactie

REDACTIONEEL

Op 16 september had het bestuur voor het eerst sinds het begin van de coronacrisis weer een kringactiviteit georganiseerd. Dat werd de traditionele lezing door een collegelid, in dit geval collegevoorzitter Geert ten Dam, over hoe de UvA ervoor staat. Natuurlijk golden er allerlei beperkende maatregelen.

Zo mochten er maar in totaal dertig mensen aanwezig zijn die ook nog eens anderhalve meter afstand tot elkaar moesten houden. Maar geen nood: er werd uitgeweken naar een ruimte in het CREA-gebouw en van daaruit konden de leden die niet werden ingeloot de lezing volgen via een livestream. Helaas viel de verbinding ruim tien minuten uit en waren de vragenstellers die in de discussieronde na de lezing aan het woord kwamen, nauwelijks te verstaan. Bovendien was er gekozen voor een vaste cameraopstelling zodat de thuis kijkers alleen de spreekster en onze voorzitter te zien kregen.

Gelukkig zat onze verslaggeefster Margot Taal in de zaal om verslag te doen van de bijeenkomst. Dat verslag treft u verderop in dit nummer aan. Andere lezingen zijn afgelast. Daarmee vormt de *deUitdienstbode* op dit moment het enige contact dat we als kringleden met elkaar hebben. ■

Corona-proof vragen stellen op 16 september

Welkom Agnes en Menno

De redactie was dringend aan uitbreiding toe. Het bestuur van onze kring, en met name Hans de Vries, heeft twee kringleden voorgedragen en na een kennismakingsgesprek bleken ze beiden naar onze mening prima in de redactie te passen. En schrijven kunnen ze ook. Zie hun op ons verzoek geschreven bijdragen aan de rubriek *Bij de UvA*. U zult hopelijk nog veel van hen horen. Hieronder stellen ze zich kort voor.

Agnes Schreiner

Na mijn rechtenstudie aan de VU begon ik in 1980 een vrije doctoraal aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de UvA met wat vakken van de sociale faculteit. Ik wilde verder in de rechts-

sociologie en de rechtsantropologie. Ik kreeg al snel de kans om wetenschappelijk medewerker te worden bij de vakgroep Rechts sociologie. Tot mijn AOW-gerechtigde leeftijd ben ik aan de UvA gebleven. In 1990 mocht ik op mijn essaybundel *Roem van het recht promoveren*. In mei 2019 was mijn afscheid. Maar ik heb het te veel naar mijn zin gehad om de UvA volledig te willen verlaten. Dus blijf ik nog even onder andere in de seniorenkring en nu ook als redactielid van de *deUitdienstbode*.

Menno Polak

Mijn betrokkenheid bij de UvA kan gerust gevarieerd genoemd worden: student (geschiedenis) en tegelijk kandidaat-assistent in de bibliotheek van het toenmalige Historisch Seminarium, later bij de hoogleraar archiefwetenschap en paleografie. Na mijn afstuderen heb ik, geheel in de Amsterdamse mediëvistische traditie, gewerkt als uitgever van middeleeuwse bronnen. Een paar afslagen later ben ik in de economische geschiedenis terecht

gekomen en ben ik gepromoveerd op een proefschrift over monetaire geschiedenis van de vroegmoderne tijd; bij de UvA natuurlijk. In 2002 ben ik als projectleider in dienst gekomen bij het Maagdenhuis, met de opdracht (van Ruud Bleijerveld) om de archieven van de UvA sinds 1877 op te sporen, bij elkaar te brengen en ze, toegankelijk, aan het Stadsarchief over te dragen. Vooral in die periode heb ik de UvA leren kennen en (heel vaak, maar niet altijd) waarderen. Toen dat min of meer afgerond was ben ik bij Bijzondere Collecties aan het werk gegaan, eerst als projectleider, later als conservator van de boek-historische collecties. Dat was de leukste baan; alleen: het contact met de rest van de universiteit heb ik toen gemist. Ik hoop als redacteur van de *deUitdienstbode* weer een klein beetje het zicht op de hele UvA terug te krijgen.

BIJ DE UVA

HERINNERINGEN AAN DE UNIVERSITEIT

Altijd betrokken geweest bij de UvA

♦♦ door Menno Polak

Sinds ik in 1970 begon met mijn geschiedenisstudie ben ik op allerlei manieren betrokken geweest bij de UvA en dan ben ik nu – onbetwist hoogtepunt –, redacteur van de *deUitdienstbode*. Kan ik een anekdote uit die vijftig jaar opdiepen?

Natuurlijk kan dat, zeker uit de tijd dat ik projectleider was van het 'universiteitsbrede archiefproject'. Daar valt veel over te vertellen, maar ik ga voor de gelegenheid nog wat verder terug. En wel tot 1954, toen mijn vader economie studeerde aan de UvA. In 1941 had hij al privélessen gevolgd bij de latere hoogleraar S. Kleerekoper. ("Dat gaat nooit goed, jullie worden allemaal opgepakt, de werklozen het eerst.") Terug uit de onderduik meldde mijn vader zich weer aan. Maar er moest ook brood op de plank komen en dus trad hij in dienst van *Het Vrije Volk*. Ik heb daar eerder over geschreven: "...de academische economiestudie moest hoe langer hoe meer wijken voor het dagelijks volgen van de economische ontwikkelingen en de praktijk van de economische politiek, voor het leiding geven aan een deelredactie,

maar ook voor de zorg voor het gezin. In 1948 heeft hij nog kandidaatsexamen gedaan, maar, al heeft hij zeker tot 1954 het plan gehad de studie af te ronden, van afstuderen is het niet meer gekomen." Waarom is dat er niet van gekomen? In 1954 was de krant bereid hem negen maanden verlof te geven om zijn studie af te maken maar de verzamelde hoogleraren van de faculteit bepaalden dat hij zeker drie maanden méér nodig had. Hij mocht het blijkbaar niet eens *proberen*.

Ach, hij is zestien jaar chef geweest van de sociaal-economische redactie van (toen) de grootste krant van Nederland, schreef daar commentaren en een wekelijkse economische column, heeft twaalf jaar lang de financiën van Amsterdam beheerd (eigenlijk destijds vooral de tekorten), heeft de hervorming van de financiën van de lagere overheden gerealiseerd, waardoor Amsterdam van een loden last bevrijd werd.

Dat waren nog eens tijden, toen hoogleraren nog gezag hadden en dat lieten gelden. ■

First out, First in

door Agnes Schreiner

Eind tweeduizend werd de kerstgratificatie overschaduwed door een brief van de decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid over donkere tijden. De brief stelde zwart op wit dat stond te gebeuren wat velen met me vreesden: de reorganisatie ging officieel van start. Ik wist dat mijn vakgroep/leerstoelgroep Rechtssociologie zou worden opgeheven en dat de afdeling Metajuridica (de samenvoeging van wat overbleef aan encyclopedisten der rechtsgeleerdheid, rechtseconomen, rechtsfilosofen, rechtshistorici, rechtsinformatici, rechtssociologen/antropologen) heel wat fte's moest inleveren.

Ik had voor het jaar dat er aankwam al een rechtsantropologische studiereis gepland naar Australië. Dat plan was op mijn onderzoekspad gekomen door minstens twee aanleidingen. De eerste was mijn onderzoek naar recht en ritueel waarop ik in 1990 promoveerde. De tweede aanleiding was het voorpaginanieuws in 1992 dat de *High Court of Australia* had vastgesteld dat het land niet leeg was toen de Engelsen daar hun vlag plantten, en dat de oorspronkelijke bewoners dus recht op land hadden: een zogenaamde *native title*.

Omdat ik door mijn studie wist dat de Australische Aboriginals voor recht en ritueel een en hetzelfde woord hebben, was de beslissing om naar hun landclaims onderzoek te gaan doen een vanzelfsprekende. Ik heb de reis niet afgezegd. In de late zomer en herfst van 2001 liep ik er rond, ook om te zien of er misschien een baan te krijgen was. Iedereen

die ik in Australië daarover sprak, zei me dat mijn kennis en inzichten meer dan welkom waren, maar dat de universiteiten geen geld hadden voor het rechtsantropologische onderzoek dat ik deed. En wanneer het er zou zijn, eigen mensen natuurlijk als eerste in aanmerking zouden komen. Maar er zou altijd – werd me beloofd – een plek als *visiting professor* zijn. Ik ging terug naar Nederland met de gedachte dat ik mijn UvA-visitekaartje moest zien te behouden.

Ik meldde me bij de decaan en legde voor dat ik mijn rechtsantropologische expertise heel goed kon aanwenden binnen het onderzoek waarop de faculteit toen voor honderd procent inzette: het onderzoek naar de Europese eenwording en de rol van de rechtssystemen van de verschillende lidstaten daarbij. Ook maakte ik duidelijk dat mijn onderzoek me expert had gemaakt van het Engelse rechtssysteem, want dat hebben de Engelsen eveneens op het Australische continent geplant. De decaan reageerde dat deze verschuiving van aandacht heel welkom was. Mijn Australische onderzoek had me tot “*first out*” gemaakt, maar zou me, aangewend voor Europa, weleens binnen de gelederen kunnen houden. Maar hij moest me nog vragen, wat ik dacht te doen aan onderwijs nu rechtssociologie kwam te vervallen. Ik kon antwoorden dat ik me al gemeld bij de ontwikkelaars van de nieuw in te richten perspectiefvakken. Het contractenrecht in onder meer historisch, sociologisch, politiek, economisch perspectief. Voor mij als universitair opgeleid jurist was zo'n vak zonder meer fantastisch. De decaan was tevreden en vertelde me dat ik op de lijst van “*first in*” kwam te staan.

Het kan met een loopbaan van een UvA-medewerker dus zomaar gebeuren dat je het ene moment op de schopstoel zit en eruit dreigt te vliegen (*first out*) maar het volgende moment op de *first in*-lijst staat en je positie weer veiliggesteld is.

En zo kwam het dat ik bij mijn afscheid van de faculteit in mei 2019 mijn collega's toch, met meer dan vijftien jaar onderzoek naar Europese rechtsculturen, mijn boek *According to Aboriginal Law ... / Volgens Aboriginal recht ...* (Amsterdam 2019) cadeau heb kunnen doen. ■

Engelsen planten in 1788 de vlag in Australië.

Vooruitblik op nieuw instellingsplan

door Margot Taal

Op 16 september richt Ruud Bleijerveld een welkomswoord tot de aanwezigen, de kijkers thuis en de spreekster van die middag, Geert ten Dam. Dertig UvA-senioren zitten in de theaterzaal van Crea. Meer passen er in deze tijd niet in met op de oneven rijen naast elke plaats twee stoelen afgeplakt, de even rijen leeg. Wegens corona.

De aanwezigen boffen dat ze elkaar in levenden lijve zien. Voor het eerst sinds maanden van noodgedwongen *lockdown* van de kring, zonder evenementen. Overige belangstellenden wonen de lezing bij via het YouTube-kanaal van Crea.

Ook vier jaar geleden was Geert ten Dam bij de seniorenkring te gast, zegt Ruud in zijn inleiding. Ze was toen net benoemd tot voorzitter van het College van Bestuur. Nu, kort na haar herbenoeming, presenteert ze een nieuw instellingsplan voor de komende zes jaar. Een sneak preview noemt ze het, de Raad van Toezicht moet het plan nog goedkeuren. Hieronder een beknopte selectie. Op <https://youtu.be/0wENhhAp9cY> kunt u de volledige presentatie zien, waarbij het publiek helaas buiten beeld blijft.

Geert ten Dam legt ons kernwaarden uit die ten grondslag liggen aan de toekomstplannen zoals ambitie, creativiteit, onafhankelijkheid, maatschappelijke betrokkenheid en het streven naar een *community*. De komende jaren zal de UvA die kernwaarden inzetten bij het verbreden van de kennis over en in de samenleving, zegt ze, bij digitalisering, ter vermindering van de werkdruk, ter vergroting van diversiteit en inclusie en bij Open Science. Met alle disciplines samen -alfa, gamma, bèta en de medische.

Ten Dam legt uit wat de ambities van de UvA inhouden voor onderwijs en onderzoek, studenten, voor samenwerkingspartners, staf en organisatie. Zo streeft men naar aansluiting van onderwijs bij onderzoek en samenleving, krijgt data-science veel aandacht, waardoor onderzoeksmethoden zullen veranderen. Vroeg in de studie zal intensief en kleinschalig onderwijs studenten laten kennismaken met toekomstige beroepen, ook internationaal. En zal een MA-bul

**Van Dam
legt uit wat
de ambities
van de UvA zijn.**

geen levenslange kennis garanderen, het credo is een leven lang te blijven leren. Voor onderzoek en onderwijs wil men bijvoorbeeld de samenwerking met maatschappelijke instellingen en bedrijven uitbreiden. Zoals die tussen *Matrix Innovation Center, Science & Business* en de UvA in een *UvA Venture Holding*. Instanties en bedrijven kunnen dan gebruik maken van universitaire expertise en andersom kan universitair onderzoek profiteren van expertise en data uit instellingen en bedrijven. Voor veel onderzoeksvragen is de stad te klein en zal men zich ruimer oriënteren, op Nederland en Europa. Een thema als *Artificiële Intelligentie* leent zich daar goed voor.

Er moet sprake zijn en blijven van onafhankelijk onderzoek en onderwijs, benadrukt Geert ten Dam. Duurzaamheid, inclusie en gelijke kansen worden toegepast binnen de UvA en zijn tevens onderwerp van studie. Men zal nader standaardiseren voor zover dat onder-

wijs, onderzoek en ondersteunende processen ten goede komt. Er komen enkele vragen uit de zaal, bijvoorbeeld of de medische faculteit bij de UvA blijft horen. Geerts antwoord luidt dat dit inderdaad het geval is.

Ruud dankt Geert ten Dam voor haar inspirerende verhaal en kondigt de borrel aan op anderhalve meter. Gecoacht door coronastewards bereiken we het CREA-café met aan één kant studenten; heerlijk om ook hen weer te zien. Aan de andere kant de senioren op gepaste afstand, twee per tafel. Drankjes en hapjes zijn er als vanouds, ditmaal aan ieders tafeltje gebracht. De sfeer stijgt, we bespreken de UvA, de wereld en omstreken. Allengs wordt de ruimte leger, aan enkele tafeltjes wordt nog nagepraat, de laatste hapjes verorberd, men schuift bij elkaar aan. Als vanouds, heel even lijkt de pandemie ver weg. Bijtijds herinneren we ons de regels. ■

Een vriendelijk, huiselijk gesprek met Hans de Vries, bestuurslid van de seniorenkring

door Henriëtte Ritter

Het is nog steeds coronatijd, wat het lastig maakt om een mij onbekend lid van de seniorenkring te benaderen voor een interview. Daarom besloot ik ook deze keer weer in mijn naaste omgeving te zoeken: ik was verheugd dat Hans de Vries, bestuurslid van de seniorenkring, bereid was mij een interview toe te staan. Gelukkig was Hans net zo huiverig voor een gesprek op afstand via Zoom of Skype als ik. Wij spraken daarom af bij hem thuis in het Poortgebouw van het sfeervolle WG-terrein. Ik dacht de omgeving redelijk goed te kennen maar toch presteerde ik het om te verdwalen. Met een kwartier vertraging stommelde ik hijgerig de trappen op naar de etage waar Hans mij stond op te wachten. Vriendelijk wimpelde hij mijn excuses weg en loodste mij naar een strak modern ingerichte kamer waar hij twee stoelen op de vereiste afstand had klaargezet. Ik plofte neer en dook in mijn tas om mijn schrijfblok en ballpoint tevoorschijn te halen. Hans keek mij geamuseerd en een beetje verbaasd aan:

‘Wat is dit nu! Ga je alles opschrijven? Ik gebruikte veertig jaar geleden al een cassetterecorder voor mijn interviews!’

‘Ik weet het! Ik ben totaal niet bij de tijd! Je kunt zelfs je mobiel gebruiken om gesprekken op te nemen. Maar ik ben zo onhandig met apparatuur! Jij maakte vroeger dus wel gewoon gebruik van de voorhanden zijnde middelen?’

‘Zeker! In de Oudemanhuispoort, waar de audiovisuele dienst was gevestigd, haalde ik een cassetterecorder op voor mijn interviews met studenten die net waren afgestudeerd in de theologie.’

Zonder preliminaire *pourparlers* zaten wij meteen al midden in het interview. Ik wist dat Hans theoloog was en wilde natuurlijk weten in welke hoedanigheid hij zijn jonge medetheologen aan de

tand voelde. Wat wilde hij van hen weten?

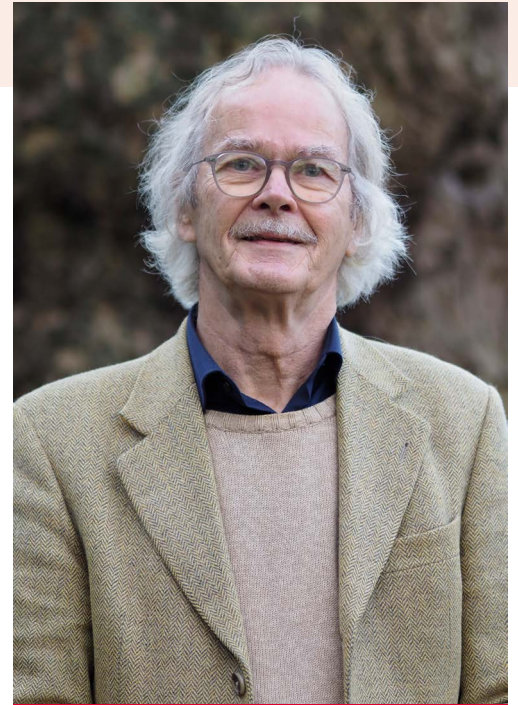
‘Die interviews hoorden bij mijn takenpakket van onderwijsadviseur aan de theologische faculteit, een gloednieuwe functie, waarin ik in 1981 voor halve dagen werd aangesteld. Ik moest onderzoeken wat er van de jonge theologen na hun studie terecht kwam. Eigenlijk was ik in de zomer van 1980 al onofficieel met die functie begonnen. Ik was toen studiebegeleider van een groep Duitse studenten die, met goedkeuring van de Duitse Kerken, aan de UvA kwamen studeren. Na een aantal jaren droogde die stroom op omdat de examens in Duitsland niet meer werden geaccepteerd. Met een van die eerste studenten heb ik nog steeds contact!’

Als onderwijsadviseur kreeg Hans ook het curriculum van de tweefasenstructuur op zijn bordje en moest hij zich bezighouden met het onderwijskundige aspect van de studie theologie. Dat laatste onderdeel van zijn takenpakket vond hij verschrikkelijk. ‘Toen ik onlangs plaats moest maken in mijn boekenkast heb ik een hele serie onderwijskundige studies in de container gekiept!’ zei mijn gastheer een beetje besmuikt. ‘Gelukkig werd ik in 1986 in deeltijd aangesteld als wetenschappelijk medewerker.’

Het verhaal van Hans riep bij mij toch een vraag op:

‘Wij schelen niet veel in leeftijd en daarom denk ik dat het adviseerschap niet je eerste baan was’

‘Dat klopt. Ik was eind jaren zeventig eerst kandidaat-assistent en daarna wetenschappelijk assistent. Ik gaf werkcolleges Godsdienstgeschiedenis aan derdejaars studenten. Een van de onder-

Het kon niet anders: ik had een maatschappelijk bewogen, geëmancipeerde man voor mij.

werpen die we bestudeerden was vrouwenbesnijdenis. De problemen waarmee wij ons in dat college bezighielden zijn nog steeds actueel. Helaas.’

Ik was verrast! Een man die in die tijd zich met een dergelijk onderwerp bezighield! Het kon niet anders: ik had een maatschappelijk bewogen, geëmancipeerde man voor mij. Deze indruk werd door het vervolg van het interview alleen maar sterker.

‘Je kreeg een parttime aanstelling. Was dat vrijwillig of had je liever een hele baan gehad?’

‘Het was mijn keuze. Mijn partner en ik wilden samen de verantwoordelijkheid

dragen voor het inkomen, het huishouden en de opvoeding van de kinderen. Ik was erg geïnspireerd door het artikel van Anja Meulenbelt, 'De economie van de koesterende functie' dat in 1975 verscheen in het tijdschrift *Te Elfder Ure*. Ook ik had als ideaal om alles met mijn vrouw te delen. Samen met andere ouders vormden wij een groep die op elkaars kinderen pasten'.

Het werd mij duidelijk dat Hans naadloos paste in die typisch Amsterdamse cultuur van de zeventiger en tachtiger jaren. Vooral toen hij enthousiast over de ontwikkeling van het huidige WG-terrein begon te vertellen! Ik herinnerde mij dat hij tijdens een seniorenkring-excursie naar het WG een succesvolle inleiding had gehouden, gevolgd door een rondleiding.

'Helaas heb ik die excursie gemist, Hans. Maar ik heb wel het verslag in de deUitdienstbode gelezen. Hoe ben je betrokken geraakt in die hele ontwikkeling van het terrein, nadat het ziekenhuis was opgedoekt in 1983?'

'In die tijd vormde een aantal omwonenden, onder wie ikzelf, "de Coördinatiegroep WG-terrein", die intensief samenwerkte met de ambtelijke projectgroep die zich bezighield met ontwikkeling en exploitatie van het terrein en de gebouwen. Vijftig paviljoens en een oppervlakte van tien hectaren moesten worden omgevormd tot woon-werkgebied. Wij wilden daar een gevarieerd woonklimaat scheppen: sociale huur, koopwoningen, ruimtes waar zowel gewerkt als gewoond kon worden, bedrijven, ateliers. Naast een school en een gesloten psychiatrische afdeling kwamen er woongroepen, zoals "de Paarse Olifant" en een woongroep voor ouderen.'

'En is het Poortgebouw waar jij nu woont ook een woongroep?'

'Nee, maar de bewoners doen wel veel samen. Zij hebben het gebouw in 1987 gezamenlijk gekocht en verbouwd. Wij hebben allemaal ons eigen appartement (het zijn er 33 in totaal), en er is een ruimte voor gezamenlijke activiteiten. Zo hebben wij een filmclub opgericht en een yogaclub en worden er lezingen gehouden. Verder biedt het gebouw ook

onderdak aan een gezondheidscentrum. De gentrificatie, die overal in Amsterdam oprukt en ook aan het WG-terrein niet helemaal voorbijgaat, proberen wij in het Poortgebouw in te dammen: de appartementen mogen niet verkocht worden aan de hoogstbiedende, maar voor een bindende prijs aan de gegadigde die het hoogst op onze wachtlijst staat!'

Mijn gastheer had net een glaasje sinaasappelsap voor mij neergezet en mij uitnodigend een koekjestrommel voorgehouden of wij raakten verzeild in een gepassioneerd gesprek over allerlei schrijvers en filosofen die ons dierbaar zijn. Ik was verrast te merken hoe vertrouwd hij was met het werk van Girard, Levinas, Bataille. Het lag voor de hand dat ik hem vroeg of hij gespecialiseerd was in Franse denkers en filosofen. 'Nee, eigenlijk niet. Ik heb meer met de Duitse filosofische traditie. Ik ben gepromoveerd in 1993 en mijn proefschrift ging over Habermas en Adorno. Maar als docent Godsdienstwijsbegeerte had ik natuurlijk ook met de Fransen te maken.'

Hans paste naadloos in die typisch Amsterdamse cultuur van de zeventiger en tachtiger jaren.

Tijdens ons filosofisch intermezzo was er een prangende vraag bij mij opgekomen:

'Waarom ben je eigenlijk theologie gaan studeren? Ben je soms een domineeszoon?'

'Nee helemaal niet! Mijn vader was vertegenwoordiger in ijzerwaren in Alkmaar. Toen ik acht was verhuisden wij naar Egmond aan Zee. Ik kom eigenlijk uit een kleinburgerlijk gezin zonder academische traditie. Het is mijn geluk geweest dat ik vanuit Egmond naar school bleef gaan in Alkmaar; daar was ook een gymnasium waar ik absoluut naartoe wilde. Toen ik 16 was begonnen mijn ouders een hotel-

pension en waren er plotseling zomergasten. Vanaf die tijd werd ik een voorbeeldige en ambitieuze gymnasiast, die in de zomer in het familiebedrijf zijn steentje bijdroeg: ontbijt klaarmaken; aardappels schillen; met de hand afwassen... Maar naast deze werkzaamheden bleef er 's zomers genoeg tijd over om ongebonden rond te banjeren. In september begon weer het gedisciplineerde leven op school. Heerlijk die afwisseling! Wat heb ik van die tijd genoten!'

'Dat alles verklaart nog niet hoe je keuze op de theologie is gevallen!'

'Dat is ook niet de studie waar ik aan de UvA mee ben begonnen. Toen ik een jaar of 16 was droomde ik ervan filosoof te worden. Met name Nietzsche sprak tot mijn verbeelding. Maar het kwam niet bij me op om dat te gaan studeren. Ik koos een richting met een duidelijk beroepsperspectief, dus schreef ik mij aan de UvA in als student medicijnen. Dat was een duidelijk omschreven studie! Al gauw merkte ik dat die studie niets voor mij was. Het toeval wilde dat ik in mijn studentenhuys in aanraking kwam met studenten theologie, die mij hun boeken leenden en met mij discussieerden over allerlei theologische thema's. Toen sloeg de vlam al gauw over! In 1966 werd ik officieel theoloog in spe'.

'Waarom theologie en geen filosofie?'

'Theologie heeft zoveel raakvlakken met andere disciplines! Met literatuur, met geschiedenis, met wijsbegeerte.... In mijn doctoraalscriptie heb ik mij bezighouden met de gedichten van Bertolt Brecht. In zijn laatste gedicht nodigt hij ons uit om de wereld eindelijk huiselijk in te richten. Dat is voor mij een leidraad gebleven. Het was absoluut niet mijn bedoeling om predikant te worden!' Ondertussen leidde Hans een tweede leven in Egmond. Door familieomstandigheden bleef hij nog een tijd betrokken bij het hotel. Bovendien werd hij gevraagd in het bestuur van de Prins Hendrik Stichting, een landelijke zorgcirkel. Tien jaar was hij daar voorzitter. Na die periode, maar dan zijn we al in het nieuwe millennium, organiseerde Hans, samen met een vriend die neerlandicus is, Oerol-achtige voorstellingen in de duinen.

‘Met financiële steun van de gemeente hadden wij op plexiglas gedrukte zee-gedichten aan de Boulevard geplaatst waar de deelnemers langs geleid werden naar een onbekende plek in de duinen. Daar was een podium geïnstalleerd waar wij, met veel verrassingsinterrupties, gedichten over zee, strand en liefde declameerden. In een Piggelmee-achtig huisje, kreeg het publiek in de pauze koffie, appeltaart, wijn en broodjes zalm, en dat allemaal voor zeven euro vijftig. Het was sprookjesachtig! Dierbare herinneringen!’

De tijd dringt. Wij moeten terug naar Hans’ carrière en het interview afronden. Tussen 1995 en 1997 was hij lid van de Universiteitsraad.

‘Ik maakte de laatste jaren van de Raad mee, die door de invoering van de Modernisering Universitaire Bestuursorganisatie (MUB) in 1997 werd opgeheven. Ik vond het een vreselijke ontwikkeling en heb alles geprobeerd

om die zogenaamde “modernisering” tegen te gaan. Maar ik stond machteloos tegenover de hoofdstroom die ervoor heeft gezorgd dat de Universiteit een studiepuntenfabriek is geworden waar de managers het voor het zeggen hebben.’

Zo langzamerhand was ik zoveel van Hans te weten gekomen dat het mij niet verbaasde dat een man met zoveel gevoel voor verantwoordelijkheid een actieve rol had gespeeld in de ABVAKABO-afdeling van de UvA. Van 2000 tot 2008 was hij daar voorzitter en speelde een rol in de besprekingen over de lokale arbeidsvoorwaarden. In diezelfde periode werd de Theologische faculteit opgeheven en kwam Hans als docent cultuurfilosofie bij de Faculteit der Wijsbegeerte, waar hij colleges gaf en studenten bij hun Bachelor- en Masterscripties begeleidde.

‘En toen ging je met pensioen!’

‘Dat was in 2009, met een feestelijk afscheid. Ik ben Habermas gaan vertalen en kreeg mijn handen vol aan mijn vijf

kleinkinderen. In 2014 ben ik door Ruud gevraagd lid te worden van de seniorenkring. Daardoor voel ik me nog steeds met de universiteit verbonden.’

Het gesprek was ten einde en de regen tikte niet meer op het bovenlicht in de gang. Ik dankte mijn gastheer voor het gesprek en de gastvrijheid.

‘Ik heb vanmiddag nader kennisgemaakt met een huiselijk maar vooral ook vriendelijk mens. Is vriendelijkheid te rijmen met huiselijkheid volgens Brecht?’

‘Jazeker! Brecht schreef in 1927 een gedichtenbundel waarin de wereld wordt voorgesteld als zeer onvriendelijk. De “huiselijkheid” waar wij het eerder in dit gesprek over hebben gehad, was voor hem een remedie tegen die wereld.

Wat een mooie conclusie van ons gesprek! En met deze laatste woorden in gedachten liep ik het Poortgebouw uit, de onvriendelijke wereld tegemoet. ■

HET GETAL 41.8

Boomer

➤ door Frans Willemsen

Boomer is gekozen tot woord van het jaar 2019. Het liet woorden als *Klimaatpijbelaar* en *Klimatdrammer* (waar ik op had gegokt) achter zich. 41.8 procent van degenen die hun stem uitbrachten (totaal 17.500 stemmen) verkozen het woord boomer, voorwaar een klinkende overwinning.

Bent u een boomer? In strikte zin bent u dat als u geboren bent tijdens de geboortegolf in de jaren 1946 tot 1955. U bent dan een babyboomer, van welke term boomer de verkorte vorm is. Maar die letterlijke betekenis, een strikt demografische term, leidde natuurlijk niet tot de populariteit van het woord. Die kan alleen worden verklaard uit de (negatieve) connotaties of bijbetekenissen van het woord. Als u door een jonger iemand *boomer* wordt genoemd, dan bedoelt hij of zij daarmee: een oudere die zijn of haar zaakjes goed voor elkaar heeft, op een heel grote zak geld zit welke jongere generaties wordt onthouden en die er ouderwetse denkbeelden op na houdt. En dat alles ondanks zijn of haar progressieve periode in de jaren zestig en zeventig waarmee velen zich een riante positie hebben weten te verwerven.

De opvatting dat de welvaart van de boomer-generatie ten koste gaat van de generaties daarna, is door Jan Oosterhaven in onze extra-editie over de pensioenen (september 2019) weerlegd. Sterker nog: hij vindt dat de nu 20- tot 40-jarigen zelfs twee keer een erfenis krijgen van onze generatie. Over vijftien tot twintig jaar is de deze generatie uitgestorven en dan zal blijken dat de pensioenfondsen veel meer vermogen hebben dan nodig voor de

pensioenen voor de dan veel kleinere groep gepensioneerden. De pensioenpremies kunnen dan voor de jongere generaties omlaag. En de huidige gepensioneerden betalen met de bevrozing van hun pensioenen in feite voor de over vijftien of twintig jaar voorspelbare verhoging van de overheidsuitgaven en/of verlaging van de belastingen en premies, aldus Oosterhaven. Er is dus geen sprake van dat onze generatie aan het potverteren is ten koste van jongere generaties.

Waar komt dat frame van de pot verterende boomer vandaan? Als ik me probeer te verplaatsen in de positie van de jongeren (die vaak helemaal niet zo jong meer zijn), dan denk ik daar wel iets van te snappen. Vergeleken bij hen hadden en hebben we het wel beter. Zij leven in een tijd dat een vaste baan eerder uitzondering dan regel is. Tijdelijke contracten en flexwerk zijn nu standaard. En de huizenmarkt zit voor hen op slot, zowel wat koop- als wat huurwoningen betreft. De prijzen van de koopwoningen stijgen alsmat en de huren stijgen navenant. En senioren hebben meestal, of in ieder geval vaak, een vaste baan gehad. Velen van ons, maar lang niet allemaal!, hebben een huis kunnen kopen in de ‘goeie periode’ en die gestegen huizenprijzen dragen onbetwistbaar bij aan het vermogen van die senioren.

Maar zou in de denigrerende term boomer niet ook een beetje wraak schuilgaan voor onze al even denigrerende benamingen *achterbank-* en *patatgeneratie*?

'Sta op den vluchtheuvel en niet daarneven. Een kleine fout kost soms Uw leven!'

door Marian Schilder

Een man, met zwarte jas, bolhoed, gestreepte krijtbroek, lakschoenen onder zijn slobkousen en bolle grijnzende toet met zwarte borstelsnor, verdiept in een opengeslagen krant, met één been op wat een vluchtheuvel moet zijn en de ander op de weg, achter hem in volle vaart een motorfiets, de berijder met verschrikte ogen. De meest in het oog springende tekst staat bovenaan in kapitaal: 'veilig verkeer', vervolgens onderaan, dicht opeen geschreven: 'Sta op den vluchtheuvel en niet daarneven. Een kleine fout kost soms Uw leven!'

Het is een affiche uit de collectie Sociale Geneeskunde van de Universiteit van Amsterdam, aangelegd door de hoogleraren Charlotte Ruys (1898-1977) en Arie Querido (1901-1983). Als jaar van vervaardiging wordt 1916 genoemd¹. Hubertien Hermans heeft aan deze collectie een uitvoerige studie gewijd. De uiteenlopende posters uit deze collectie vormen, volgens haar, een toevallige neerslag van het eerste grote openbare gezondheidsoffensief uit het begin van de twintigste eeuw gericht op gedragsverandering van de individuele burger². De meeste affiches gaan over het voorkomen van een besmettelijke ziekte of van ongevallen op het werk, qua thematiek vormen de veilig-verkeeraffiches een zeer beperkte categorie.

Ontwerper is Henri Pieck (1895-1972), de veel minder bekende tweelingbroer van Anton Pieck. Evenals zijn broer was ook hij een goede tekenaar, maar veel avontuurlijker en vooral onderscheidend op politiek gebied, hoewel hoofdzakelijk onder de radar. Na vanaf hun zesde samen tekenopleidingen te hebben gevolgd scheidden hun wegen zich in 1913. Henri vertrok naar Amsterdam en schreef zich in op de Rijksacademie. Door zijn contacten en door de Eerste Wereldoorlog raakte hij politiek bewust en werd communist, want oorzaak van de oorlog was in zijn visie het kapitalisme en de oplossing het marxisme. Wat Henri Pieck tot een uitzonderlijk figuur zou maken, is dat hij zich tijdens het Interbellum ontwikkelde tot een van de belangrijkste

spionnen voor de Russische geheime dienst in West-Europa. Tijdens zijn korte verblijf in Amsterdam – in 1919 vertrok hij naar het buitenland – verdiende hij zijn geld met het maken van advertenties voor drukkerij Kottling³, daar werd hem ook de opdracht voor de afgebeelde affiche gegeven. Het liefst liet Henri Pieck zich tot tekenen inspireren in café chantants en achter de coulissen⁴. Dat is ook wel te zien aan het mannetje van de vluchtheuvel, hij lijkt zo weggelopen uit het variété-theater.

Het gemotoriseerde verkeer kwam in die jaren net op gang. Er was inmiddels een netwerk van tramlijnen. Verkeersborden waren er nog nauwelijks. De eerste vluchtheuvel in Amsterdam werd in 1912 aangelegd. Een affiche was in die tijd het geëigende medium

Hij ontwikkelde zich tot een van de belangrijkste spionnen van de Russische geheime dienst in West-Europa.

om een boodschap uit te dragen. De verkeerscommissie, waarin waren vertegenwoordigd Publieke Werken, de verkeerspolitie en het tramwezen⁵, was de opdrachtgever. Dit biedt ook weer een aanknopingspunt, want een krant sta je niet te lezen op een vluchtheuvel midden op de weg, maar – juist ja – als je op een tram staat te wachten. De ronde vorm van de vluchtheuvel, lijkt mij een artistieke vrijheid. Op de krant die het variétémannetje leest, is in rood nog een advertentieachtige tekst te lezen van de gemeentewinkel op de Vijzelstraat voor een goedkoop vastrecht tarief voor elektra. Over gemeentewinkels, over het bestaan waarvan de plaatselijke middenstand zich uit concurrentieoverwegingen hevig kon opwinden, ga ik het verder niet hebben, maar ook in die tijd moest de burger van het gas af en voor het licht en het koken overstappen op elektrisch⁶. Er worden met het affiche dus meerdere boodschappen afgegeven, met een licht vermakelijk karakter, zonder al te veel urgentie. Wel valt het affiche op, niet in het minst door de kleurencombinatie: hoofdzakelijk geel, met in het zwart de tekening en (meeste) tekst. Aan de kleur geel in combinatie met zwart (tekst, beeld of

pictogram) wordt ten aanzien van bewegwijzering tegenwoordig de belangrijkste signaalfunctie toegekend⁷. Denk maar aan de borden naar de aankomst- en vertrekhal op Schiphol, maar ook – van veel recentere datum – aan de vele bordjes en pictogrammen in geel en zwart, die ons wijzen op de 1,5 meter samenleving, ofwel het nieuwe normaal. (Met dank aan Gielij Escher en Henk Jongkind) ■

NOTEN:

1. Pieck, Henri (1916). 'Veilig verkeer'. *UvA-Erfgoed Beeldbank*. [<https://www.uvaerfgoed.nl/beeldbank/nl/xview/?identificatie=hdl:11245/3.3795;metadata=affiche+veilig+verkeer>] (10-10-2020).
2. Hermans, Hubertien J.E. (2007). *Een monster loert... De collectie historische gezondheidsaffiches van de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
3. Een begrip in binnen- en buitenland vanwege de uitvinding van transparantenreclame en toentertijd gevestigd op de hoek Lijnbaansgracht/Elandsgracht (later onderkomen van antiekhandel De Looier), zie: Lier, Frans van (2018) 'De man met de rode punthoed. Hoe Jan Kotting van zijn drukkerij een wereldsucces maakte', *Ons Amsterdam*, nr. 1 (69ste jg.).

4. De informatie over Henri Pieck is ontleend aan Arnoldussen, Paul & Hans Olink (2008). *Twee broers, drie levens*. Henri & Anton Pieck. Amsterdam: Bas Lubberhuizen, Amsterdam.
5. De informatie over het verkeer is ontleend aan kranten, via *Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften*. [www.delpher.nl] (10-10-2020).
6. De informatie over gemeentewinkels en de overgang van gas naar elektrisch is ontleend aan kranten, via *Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften*. [www.delpher.nl] (10-10-2020).
7. Zie Mijksenaar, Paul (2008). *Wegwijs op Schiphol. Over het hoe en waarom van de bewegwijzering op Amsterdam Airport Schiphol*. Graphic Design Museum/Beyerd, Breda en Arjan Ribbens, 'Dit is anderhalve meter', *Achterpagina, NRC* | weekend, zaterdag 12 en zondag 13 september 2020

ZO KAN-IE WEL WEER

➔ door Kees Piena

WAANZINNIG

Het is een prima tijd om je ergens druk over te maken. Bijvoorbeeld over je gezondheid en over die van familie en vrienden en hoe het zal gaan als jij en/of zij met het corona-virus besmet raken. Maar er is meer om je druk over te maken, zoals de waanzinnigen van *Viruswaanzin* nu heeten *Viruswaarheid*, hetgeen een waanzinnige benaming is voor een club die de waarheid niet serieus neemt.

Druk heb ik me ook gemaakt over de actie van een aantal *influencers* #ikdoenietmeermee. Het is eigenlijk te zot voor woorden dat mensen die van het onderwerp niets weten (en waarschijnlijk helemaal niet zoveel weten), die vooral geïnteresseerd zijn in zichzelf en zich niet erg om anderen lijken te bekommeren, zich opeens uitspreken tegen allerlei overheidsmaatregelen om de schade van het virus voor mens en economie te beperken. Natuurlijk worden bij het nemen van maatregelen fouten gemaakt en zijn de regels niet altijd voor iedereen heel duidelijk, maar voor mij staat voorop dat het de bedoeling is de boel onder controle te houden en hopelijk lukt dat.

Misschien is de taalkundige verwantschap tussen influenza en *influencer* niet direct duidelijk, maar ik kwam ergens tegen dat die verwantschap er in ieder geval is, omdat het erop lijkt "dat influencers zich over de planeet verspreiden met een actieradius waar de gemiddelde epidemie nog een puntje aan kan zuigen". Zoals zo vaak bij nieuwe ontwikkelingen kan ik me bij het fenomeen *influencers* helemaal niets voorstellen. Wie is er nu geïnteresseerd in de dage-

lijkse onbenulligheden, smaak en gewoontes van anderen, zelfs (of juist) als die anderen zelfbenoemde Bekende Nederlanders (BN'ers) zijn. Ik schakel dan ook altijd direct weg als ik per ongeluk terecht kom bij het programma van RTL zoveel, waarin BN'ers het hebben over BN'ers, omdat ik er jeuk van krijg en omdat het te onbenullig is voor woorden. Kennelijk ben ik elitair want het schijnt nogal goed bekeken te worden, waar ik natuurlijk ook een niet zo vleierende mening over heb.

De actie #ikdoenietmeermee kwam de actievoerders op een door hen kennelijk niet verwachte storm van kritiek te staan. Die van Claudia de Breij (zelf een BN'er) was geestig en fel tegelijk; "ik hoop dat als jullie Corona hebben, de artsen zullen zeggen "wij doen niet meer mee". Na alle kritiek bleek hoe dom de betreffende *influencers* echt zijn, de één na de ander kwam vertellen dat ze het niet zo bedoeld hadden en dat ze zich niet goed in het onderwerp hadden verdiept. Kennelijk was de Engel van *Viruswaanzin* (ik kan ze niet *Viruswaarheid* noemen) meer een duivel die hen had verleid dan een engel. Maar de echte reden is dat ze zich waarschijnlijk

zeer vergist hadden in de maatschappelijke reactie en dat dit gevolgen had voor hun verdienmodel, want hoe meer mensen in jou geïnteresseerd zijn en jou "volgen", hoe meer inkomsten dat genereert. Een domme misrekening dus die financiële consequenties leek te hebben. Een standpunt is leuk, maar dat moet wel door veel mensen gedeeld worden en zo niet dan verander je gewoon van standpunt. Met heel veel goede wil (die ik niet heb), zou je het voortschrijdend inzicht kunnen noemen, maar dan in ieder geval in de eigen portemonnee.

Grappig was ook de kritiek op de status van deze *influencers*, want volgens velen speelde het merendeel in de derde divisie en hoewel het allemaal BN'ers waren, hadden niet veel mensen van ze gehoord. Dat zal ze wel een beetje rauw op het dak zijn gevallen; ben je opeens alleen bekend bij je vrienden en familie. Het deed me denken aan een gebeurtenis die mijzelf ooit is overkomen. Jaren geleden tankten we in Amsterdam-Noord bij het benzinstation langs de IJtunnelweg.

Volgens onze vaste rolverdeling bediende ik de pomp en ging mijn vrouw naar binnen om af te rekenen. Bij de deur vroeg de man die bij de pomp naast ons had staan tanken: "mevrouw is uw man een bekende Nederlander? Mijn vrouw aarzelde geen moment en antwoordde "Ja, voor mij wel". En zo kon-ie wel weer. ■

Onderwijsdemonstratie in Amsterdam, 23 maart 1972

Déjà-vu of van alle tijden? De laatste keer dat studenten protesteerden tegen wat zij de afbraak van het onderwijs noemden is niet zo lang geleden. In september 2018 waren afschaffing van de basisbeurs en nieuwe bezuinigingen redenen om de straat op te gaan. Nu wil uitgerekend de 'uitvinder' van het leenstelsel de PvdA de basisbeurs terug. GroenLinks gaat nog een stapje verder: ieder jongmens rijk en geen gezeik. 'Het is hoog tijd voor groot onderhoud in het onderwijs' constateerde Paul Rosenmöller, voorzitter van de VO-raad, onlangs, waarbij hij suggereerde dat het stelsel flinke gebreken vertoont. Onderwijsveteranen spreken van een ongekende ramp in het basisonderwijs en vrezen dat Nederland op weg is naar drie miljoen functioneel analfabeten. Onderwijsministers Van Engelshoven en Slob beloofden ernaar te kijken. Volgens sceptici is dat het parool voor wachten op het volgende kabinet. Bijna vijftig jaar geleden protesteerden studenten om de haverklap tegen de afbraak. De vorm en waarschijnlijk ook de inhoud zijn veranderd. Maar het adagium is hetzelfde: *Plus ça change, plus c'est la même chose*, oftewel hoe meer de dingen veranderen, hoe meer ze dezelfde blijven. ■

Docent in coronatijd

door Margot Taal

Senior docent Mark Spiering geeft en organiseert onderwijs in de seksuologie aan de Afdeling Psychologie, programmagroep Klinische Psychologie. Hij geeft hoorcolleges voor eerstejaars, werkgroepen in het derde jaar en individuele begeleiding van theses en stages in jaar vier. Van de ene dag op de andere veranderde zijn onderwijs ingrijpend. In de vijftientig jaar dat Mark aan de UvA werkt, had hij nooit zoiets meegemaakt.

Oekaze

Op 12 maart van dit jaar was zijn cursus halverwege, met zijn studenten zou hij die avond aan een symposium deelnemen. Hun bijdragen gingen onder meer over feministische porno en seks in het jaar 2050. Zelf zou hij daar een presentatie geven. 's Ochtends nog oefende hij die voor een lege zaal, bedacht uitdagende vragen om bij zijn gehoor discussie uit te lokken. Tot de oekaze kwam: wegens de pandemie moest hij acuut naar huis. Het symposium werd afgezegd en Mark deelde de werkgroep in vieren op. Eén groep om vijf uur, de volgende subgroepen om zes, zeven en acht uur. Per Zoom. Met vijf man per keer viel het volgens Mark goed te doen. Studenten kenden elkaar al van het begin van de cursus, wat voor vertrouwde zorgde. Hij gaf zijn onderwijs meer in de vorm van vraag en antwoord dan via de gebruikelijke betogen, die live wel overkomen, maar online niet. Dit tweede deel van de cursus bespraken studenten - noodgedwongen online- wat ze hadden voorbereid. Docent en medestudenten hielden de voortgang bij en gaven feedback. Op de korte termijn was niet veel anders mogelijk dan een openboektentamen. Mark improviseerde en kreeg goede evaluaties.

Hoorcolleges

De grote hoorcolleges zijn van een ander kaliber. Zo'n tweehonderd internationale studenten, onder meer uit Azië, Denemarken, Duitsland bleven thuis in eigen land en volgden daarvandaan het onderwijs. 'Normaal', zegt Mark, 'is het cursusboek duidelijk en hoef ik weinig uit te leggen'. Het is aan de gastsprekers om toelichting te geven. Helaas haakten velen die van ver kwamen -Groningen, Maastricht, Engeland-, af, ook als ze hun bijdrage online konden leveren. Online is de interactie tussen docent en zo'n groot aantal studenten beperkt. Om studenten

gemotiveerd te houden zette Mark elke dag vragen en opgaven, *links* naar *Tedtalks* en beroemde videocolleges op het internet. Van de tweehonderd studenten waren er maar zo'n vijftig dagelijks actief bezig, zag hij op zijn teller. Dus sprak hij geregeld een videoboodschap in met de strekking 'ga aan de slag, anders haal je het tentamen niet.' Toen de deadline naderde steeg het aantal actieve deelnemers. Uiteindelijk werd het tentamen op een redelijk niveau gehaald.

Individuele begeleiding

De individuele begeleiding van stages in de klinische praktijk vergt van de student grotere aanpassingen dan van Mark. Zo'n stage verloopt niet zoals de stagiair zich voor de coronapandemie had voorgesteld. Want ook een stage volgen studenten vanuit huis, met patiëntencontact per Zoom en onlinebegeleiding vanuit het stage-instituut en door Mark. De levendigheid van een instituut valt weg: niemand loopt in of uit, er zit niemand in een wachtkamer te bladeren in oude magazines, niemand achter een balie, geen collega's bij het koffieapparaat. En thuis is zo gewoon.

Bij mastertheses is dat anders, 'de begeleiding daarvan is ook online goed te doen', zegt Mark. Het contact draait om structuur en onderbouwing van teksten, om adviezen en redactie. Daarbij voelen individuele studenten zich ook online gezien en gehoord.

Kijkje in de keuken

Zo op het oog verloopt de plotselinge omschakeling voor de meeste betrokkenen soepel. Al zet Mark daar als ervaren docent zijn kanttekeningen bij. Een kijkje in zijn keuken: om de praktijk van de klinische psychologie dichtbij studenten te brengen, moeten deze van zichzelf het een en ander prijsgeven. In sterke mate geldt dat voor de seksuologie, Marks vak. Mark schept

een veilige sfeer waarin iedereen betrokken is, meedoet en niemand zich bekeken voelt. Er wordt niets opgenomen, gastsprekers delen patiëntinformatie in vertrouwen zonder naam of toenaam. Studenten waarderen dat. In de intimiteit van een zaal durven ze na enkele keren bij elkaar te zijn geweest, hun verhalen hardop te vertellen in de groep. Verhalen over beladen onderwerpen als fake-orgasme, sm, de zoektocht naar eigen gender. Ze discussiëren over eigen keuzes, ontdekken hoe normatief ze redeneren en stellen normen ter discussie. Online is zo'n bespreking van de stof wezenlijk anders. Onzeker is wie er in andermans studentenkamer meekijkt of luistert. Welke informatie blijft bewaard en gaat online een eigen leven leiden?

A day in a life

En Mark zelf? Misschien wel voor elke onderwijsgevende -net als voor veel studenten- voegt de academische omgeving en live aanwezigheid in onderwijsgebouwen veel toe aan het plezier in het werk. Zodra Mark ruim voor collegetijd met zijn fiets de stalling inloopt, spoedt een fietscoach zich op hem af, een soort ordebewaker voor grote massa's rijwielen. 'Meneer Spiering, ik heb een mooi plaatsje voor u vrij!' Vervolgens groet Mark de portier van het gebouw, haalt koffie, opent zijn collegezaal, controleert of de apparatuur het doet, de microfoon -check, check- de verlichting. Is het bord schoon? Misschien verandert hij iets aan de opstelling van de stoelen. Hij kijkt de zaal in, beeldt zich de binnenkomers in en waar ze plaatsnemen. Tijdens zijn college ziet hij of hun ogen op hem zijn gericht, hoe ze erbij zitten, wie er op zijn telefoon kijkt. Dat is er nu niet en dat mist hij. Het heeft iets onwerkelijks, zozeer zelfs dat hij ervan droomde. In het diepste geheim bleek ergens in de stad alles gewoon door te gaan. ■

door Frans Willemsen

Is het nou ijskast of koelkast?

Ik zeg het zelf ook vaak verkeerd. Moet je nou ijskast of koelkast zeggen? Ik geloof dat de meeste mensen ijskast zeggen, vaak tegen beter weten in. Mijn moeder zou zeggen: 'Als het beestje maar een naam heeft'. Zal best, maar de introductie van dat 'beestje' heeft wel grote gevolgen gehad. Daarover wil ik het in deze aflevering hebben.

IJS

Toen de kruisvaarders tussen de elfde en de dertiende eeuw naar het Midden-Oosten togen om Jeruzalem terug te veroveren op de heidenen, werden ze geconfronteerd met een beschaving die ver op de eigen beschaving voorlag. Klein maar veelzeggend voorbeeld: als ze aan een hof werden ontvangen, bijvoorbeeld om een wapenstilstand overeen te komen, kregen ze soms een zeer onverwachte lekkernij voorgezet: sorbetijs met een of andere smaak, zoals rozensiroop, oranjebloesemwater, amandelmelk. Ijs, midden in de woestijn! Dat ijs kwam uit de bergen en werd, in stro verpakt, gedurende vele dagen vervoerd op de rug van een kameel. Onwaarschijnlijk? Ik heb in Griekenland opgetrokken met vissers die hun aasvisjes vele dagen in het ruim bewaarden, vermengd met ijs, terwijl het dek te heet was om er met blote voeten op te lopen.

Bergen hebben we niet. Wij haalden het ijs 's winters uit bevroren rivieren en sloten en dat ijs werd opgeslagen in zogenaamde ijskelders. Je vindt ze soms nog op landgoederen, een soort met gras begroeide bunkers. Mej. Manden¹ waarschuwt in 1903 er nog voor om dat ijs niet rechtstreeks te consumeren. Later werd ijs in de vorm van staven een bijproduct van de bierbrouwerij.

DE KEUKEN ZONDER IJS

Maar verreweg de meeste huishoudens moesten het zonder ijs stellen. Hoe deden ze dat? Als mijn moeder 's zondags pudding maakte, dan stond die op de vensterbank met het raam open om op te stijven. En later, toen de koelkast

allang heel gewoon was, klopte ze slagroom op de koelste plek van het huis. Ik zie haar nog staan in de open deur naar de tuin. Kookboeken bevelen vaak aan om ervoor te zorgen dat de keuken op het noorden of het oosten ligt, dan staat de zon er minder lang op. Maar dat had je natuurlijk lang niet altijd voor het zeggen. Dan maakte je gebruik van een vliegenkastje op het balkon², maar ook over een balkon beschikte natuurlijk niet iedereen. En hoe voorkwam je dat de boter op een warme dag smolt in het 'botervlootje'? Eenvoudig: je zet het 'botervlootje' in een bakje water, je bedekt het met een lapje tricot, het water trekt in het lapje en verdampt geleidelijk, waarbij de warmte mee verdwijnt. Een moderne koelkast is op hetzelfde principe gebaseerd.

IJSKAST

Ijs, in de vorm van staven, was later zoals gezegd een nevenproduct van bierbrouwerijen. Die staven werden in grote en kleine, ijskasten gebruikt. Misschien herinnert u zich wel de mannen met een juten zak, waarvan één zijde was opengeknipt, over hun hoofd die met een lange haak zo'n staaf uit de vrachtauto trokken, zich omdraiden en de staaf op hun schouder laadden. Dan werd de staaf, of werden de staven, afgeleverd bij een café, een slagerij, noem maar op. Maar ook bij sommige huishoudens. Wie het zich kon veroorloven had een

Een ijskelder

ijskast in de keuken staan. Dat ding had vele voordelen maar ook aanzienlijke nadelen. Zo moest het ijs regelmatig worden ververst en was de luchtvochtigheid binnenin hoger dan voor het bewaren van voedsel goed is. Maar de koelkasten waren helaas nog vrij hoog in prijs "waardoor ze in ons land nog niet zo algemeen in gebruik zijn als in Amerika, waar bijna iedere keuken er van is voorzien." Waarna mevrouw Sarels van Rijn de elektrische en de gaskoelkasten behandelt. Zo weinig vertrouwd is ze in 1952 nog met deze apparaten, dat ze meent de volgende raad te moeten geven: "Ook dient men de deur zo zoveel mogelijk gesloten te houden"³ (p. 20). Wat je noemt een open deur.

KOELKAST

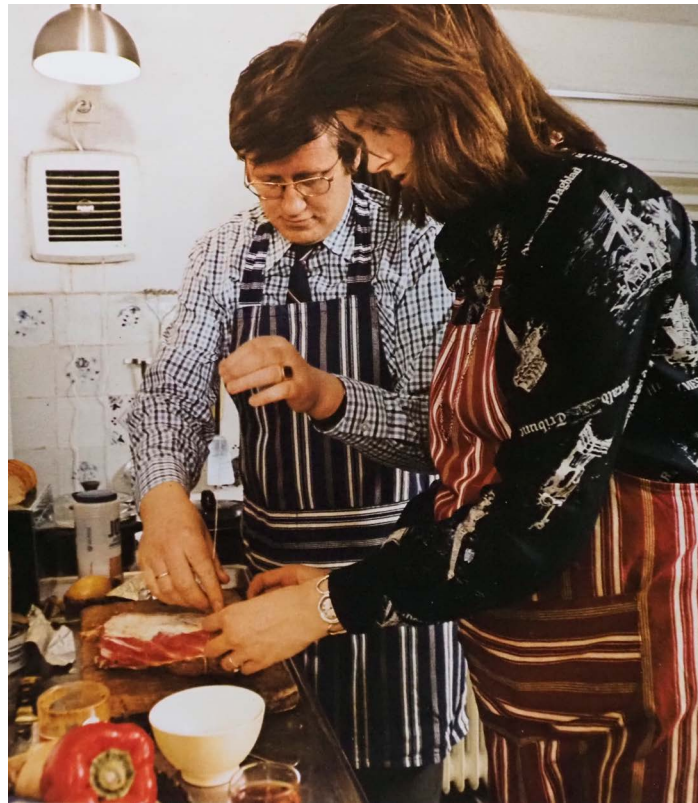
In de zestiger jaren breekt er een nieuwe tijd aan op vele gebieden, ook op kookgebied. De jaren rond 1970 vormen een scharnierpunt. Ik noem een paar opvallende veranderingen. Eeuwenlang waren kookboeken gebaseerd op met name de Franse keuken.

Die keuken was een zogenaamde hofkeuken, het Hof zette de standaard en die standaard zakte als het ware naar beneden als wat in de sociologie *Gesunkenes Kulturgut* is gaan heten. Maar verder dan de (hogere) middenklasse is die standaard, die de inhoud van kookboeken bepaalde, nooit gekomen.

Dan verschijnt onder andere in 1973 *Bistro Koken* van Hugh Jans⁴, qua inhoud, vormgeving en toon totaal verschillend van eerdere kookboeken. Ze zijn zeker nog steeds Frans georiënteerd, niet meer op de hofkeuken maar eerder gebaseerd op streekgerechten (paté, stoofpotten, rilettes, worsten en worstjes in allerlei variaties e.d.). En er verschijnen in die jaren opvallend veel boeken over fondue. Daarnaast doet de man zijn intrede in de huishoudelijke keuken⁵. Dat was daarvoor ondenkbaar, mannen in de keuken waren altijd beroepschefs. Er verschijnen kookboeken met titels als *Hij, zij en de keukenpan*, Henriette Holthausen, 1962, en Hugh Jans, *Samen lekker koken*, 1963, met een voorwoord van Carmiggelt waarin hij bekend nog geen ei te kunnen bakken. Het mooiste citaat komt toch wel uit Lyn Selby en Ian Mason, *Samen op het Kookpunt; met z'n tweeën in de keuken* (1972). Uit de inleiding: "We vinden namelijk dat mensen die samen naar bed gaan zoveel mogelijk samen zouden moeten willen doen. Ja toch? Je leeft samen, dus waarom niet samen koken?". Ik zou hier een aparte aflevering aan kunnen wijden.

De functie, of de betekenis van eten verandert (het wordt onder andere 'gezellig', het kenmerk van het fonduën en later het gourmetten), en ook de functie en het uiterlijk van kookboeken verandert, het worden steeds meer koffietafelboeken. En de inhoud van die boeken verandert: van strenge huishoudkunde naar lifestyle.

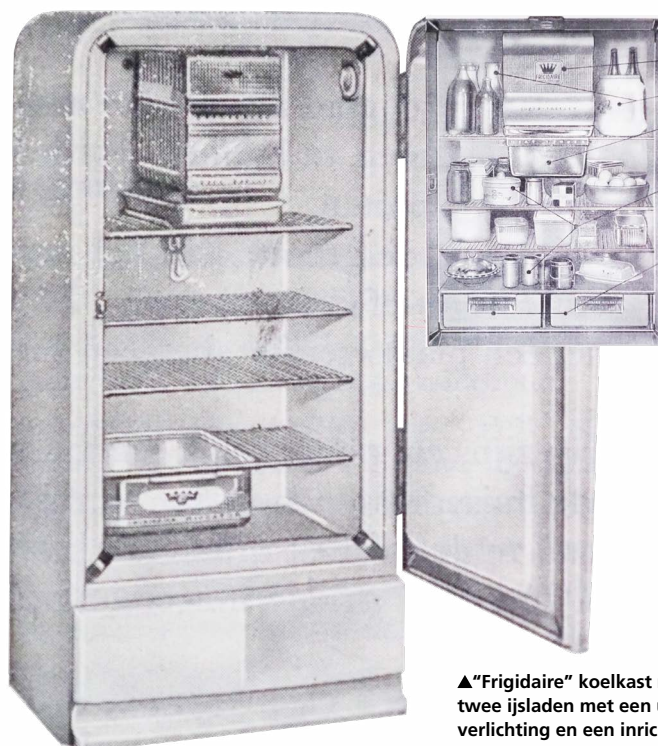
Maar de ingrijpendste verandering is de koelkast. De koelkast heeft ook het straatbeeld ingrijpend veranderd. Is dat niet wat overdreven? Toch niet. Door dat er grotere hoeveelheden tegelijk

De man betreedt de keuken. Hier zien we de vermaarde politicus Hans Wiegel met zijn eerste vrouw. (zie noot 5, p. 120).

kunnen worden ingekocht, verdwijnt de noodzaak om dagelijks boodschappen te doen. Dat dagelijks boodschappen doen liet de huisvrouw in vroeger tijden als het even kon over aan haar 'meid' of dienstbode. Maar die waren langzaamhand toch al uit het gezin en dus ook uit het straatbeeld verdwenen, daar wordt in de na-oorlogse jaren in kookboeken door 'de huisvrouw'

(meestal echte dames) vaak over geklaagd. Daarvoor in de plaats kwamen bakker, melkboer en soms ook de groenteboer aan de deur. En er waren venters die hun waren luidkeels uitventten. Na de meiden werden ook de venters en de bezorgers aan de deur waaronder de legendarische slagersjongen op zijn fiets, overbodig. (Mijn vader herinnerde zich een 'annonce' ►

◀ De plaatsing van de verschillende voedingsmiddelen in de koelkast (Frigidaire) (3, p. 96)

▲ "Frigidaire" koelkast met inhoud van 170 liter, bevat twee ijsladen met een uitneemapparaat, binnenverlichting en een inrichting waarin men zelf snel vriesconserven kan bereiden (3, p.50).

met de tekst: ‘Gezocht: Loopjongen, goedunnende fietsen’). Kleine winkels verdwenen steeds meer, de supermarkt deed zijn intrede. Stokvis vraagt in 2002 mensen naar hun herinneringen aan het huishouden van hun jeugd. Verschillende respondenten vertellen over hun eerste koelkast (2, p. 64). Twee ervan noemen het jaar 1960, maar die waren er vroeg bij. Eén van de respondenten van Stokvis: “Mijn vrouw en ik bezitten vanaf 1967 een koelkast. Daarvoor probeerden we ons te redden met een vliegenkastje, hetgeen maar moeilijk lukte. De koelkast maakte ook een ander patroon van boodschappen doen mogelijk (...). Omdat we toen (1970) een koelkast en ook een auto hadden, hoefden we maar éénmaal per week boodschappen te halen in een van de supermarkten, die

de buurtwinkels verdrongen.” (2, p. 72). De koelkast brak in Nederland een paar jaar later door dan in België waarover de door mij al vaker geciteerde Eric de Kuyper in *Grand Hotel Solitude* zegt: “1958 (het jaar van de befaamde Wereldtentoonstelling, FW) was een breukjaar, een aardbeving, een aardverschuiving in de Belgische geschiedenis. Wie daarvoor nog geen koelkast had, kocht er nu een”. De Jager vertelt in *Arm en Rijk* etc.: "Albert Heijn richt in 1962 de Premie van de Maand Club op die als premie koelkasten ging aanbieden waardoor de klant meer etenswaren tegelijk kon inslaan. Slechts 12 procent van de huishoudens bezat al een koelkast, wat te maken had met de detailhandelmargin van 100%. Er werden Liebherrkasten in Duitsland besteld. De directie zag

niets in het plan, maar al op de eerste dag werden er 6000 verkocht. Uiteindelijk werden dat er 145.000⁶” (p.196). ■

NOTEN:

- 1 Manden, Mej. A.C. (1903). *Recepten van de Haagsche Kookschool*; 16e dr. (1e dr. 1895). 's-Gravenhage: z.n.
- 2 Stokvis, Pieter (2002). *Huishouden, huwelijk, gezin; huiselijk leven in de 20e eeuw*. Rotterdam: Ad. Donker.
- 3 Sarels van Rijn, P.J. (1952). *Ik Kan Koken; geïllustreerd handboek voor allen die willen leren koken en de eisen van een goede keukeninrichting willen leren kennen*. (10e dr.). Leiden: Sijthoff A.W.
- 4 Jans, Hugh (1973). *Bistro Koken*. Bussum: Van Dishoeck.
- 5 Zie de illustratie van de bekende politicus Hans Wiegel en zijn eerste vrouw in de keuken uit: Ernst, Sylvia en Joop van Meurs (1977). *Kokkerel; Kookideeënboek met honderden recepten*. Wageningen: Zomer & Keuning.
- 6 Jager, J.L. de (1995). *Arm en rijk kunnen bij mij inkopen doen; de geschiedenis van Albert Heijn en Koninklijke Ahold*. Baarn: Tirion.

MEDEDELING VAN HET BESTUUR

Na de zomervakantie is het bestuur van de kring, in de verwachting dat het met inachtneming van de enigszins versoepelde corona-maatregelen mogelijk zou zijn een aangepast programma op te zetten, met de programmering hiervan gestart. De voorzitter van het College van Bestuur, Geert ten Dam, verklaarde zich bereid op 16 september een lezing voor ons te houden over de ontwikkeling van de universiteit in de komende jaren. De begrenzing van het aantal toehoorders op 30 wierp de vraag op of wij de lezing ook via videostreaming zou kunnen verspreiden. Met hulp van CREA is dit gerealiseerd. U kunt via het YouTube-kanaal <https://youtu.be/0wENhhAp9cY> de door Geert gegeven lezing alsnog bekijken en beluisteren.

Aannemende dat wij weer in staat zouden zijn een lezingenreeks (met telkens een beperkt aantal toehoorders) te starten werden afspraken met mr. Willem Korthals Altes en dr. Rob Hagendijk gemaakt voor lezingen in oktober en november. Helaas staat de ontwikkeling van de coronapandemie in Nederland ons vooralsnog niet toe de gemaakte afspraken te realiseren. Indien er weer mogelijkheden ontstaan om kringactiviteiten te ontplooiën, zullen wij u dat berichten. Gelukkig heeft de *deUitdienstbode* geen last van de coronaperikelen, u ontvangt hierbij het derde nummer van de achtste jaargang. Ook kunt u binnenkort de toezending verwachten van de uitkomst van de in het voorjaar onder de leden gehouden enquête over het functioneren van de kring. Ook de waardering voor de *deUitdienstbode* zal hierin worden weergegeven.

Eveneens is ons twee-jaarverslag (september 2018 - september 2020) vrijwel gereed. Dit zal u naar verwachting begin december digitaal kunnen worden toegestuurd. Het zal u duidelijk zijn, dat wij ons maximaal zullen inspannen om de activiteiten van de kring zo snel als mogelijk weer te laten plaatsvinden. Het elkaar gezamenlijk ontmoeten zal echter naar wij vrezen nog geruime tijd aan beperkingen onderhevig zijn.

Wij hopen dat u niet getroffen zult worden door een coronabesmetting en u bij de eerstkomende kringactiviteit te kunnen begroeten.

Voorzitter Ruud Bleijerveld opent de lezing van Geert ten Dam

In NEMO Science Museum zijn op donderdagmiddag 24 september 2020 het **Trippenhuiscomplex** en **Rhapsody in West** onderscheiden met de Gouden A.A.P. (Amsterdamse Architectuur Prijs) 2020 voor het beste gebouw van Amsterdam van het afgelopen jaar. We zijn er als kring vóór de restauratie nog in het Trippenhuis op bezoek geweest.

Trippenhuiscomplex

Rhapsody in West

VERZAKKING KADE BG-TERREIN

Op 1 september stortte aan de Grimburgwal de kade in bij het gebouw waar vroeger Crea zat. De twee mogelijk oorzaken van de instorting zijn: overbelasting op het terrein achter de kade tijdens werkzaamheden en de smalle bocht die de rondvaartboten op die plek moeten maken.

OPROEP

Iedereen wil zo gezond en gelukkig mogelijk ouder worden. Maar hoe doe je dat? Voor het onderzoeksproject 'Senioren doen mee' zoekt het Centre of Urban Mental Health van de Uva-senioren die mee willen doen aan dit onderzoek. Eén van de twee coördinatoren is Richard Ridderinkhof die eerder over het thema veroudering een lezing hield voor onze kring. Meld u aan via <https://www.seniorendoenmee.nl/>

ACTIVITEITENAGENDA

Voorlopig zijn alle activiteiten afgelast.

HOOFDREDACTEUR:
Frans Willemsen

ADJUNCT-HOOFDREDACTEUR:
Kees Piena

EINDREDACTEUR:
Madzy Koudstaal

REDACTIELEDEN:
Menno Polak, Henriëtte Ritter, Agnes Schreiner, Margot Taal

Ondersteuning vanuit AUV:
Floris van Kampen

FOTOGRAFIE:
Madzy Koudstaal, pagina: 1,2,4,5,11,13,14,15.

ONTWERP & LAY-OUT:
Liek van den Braak, Lont - Grafisch werk

Vragen of opmerkingen?
Stuur een e-mail naar: kringuvasenieren-auv@uva.nl